

MATERIALIA

KANTORSKÁ EPIZODA PROPUŠTĚNÉHO MUKLA – FRANTIŠEK KŘELINA
VE ŠKOLE V ČESKÉM DUBU V LEDNU 1966

Renata Ferklová (Praha)

The Teaching Episode of a Released Prisoner. František Křelina at the School in Český Dub in January 1966

Abstract: The writer František Křelina (1903–1976) graduated from the teaching institute in Jičín. He first taught at village elementary schools in the Nová Paka and Turnov regions. From the mid-1930s, he was a special subject teacher at the council school in Český Dub. After the town was occupied following the Munich agreement in 1938, he worked at schools in Prague, where his family had also moved. He considered his teaching profession to be a mission. His success and his popularity are evidenced by the extant correspondence with his former students until the end of his life. His teaching activities were terminated by force in 1951, when he was arrested and subsequently, in 1952, sentenced in a political process to 12 years in prison. He was released on amnesty in 1960, but he was not allowed to return to his profession. He thus worked as a construction labourer, retiring in 1964. In 1965, he was given an unexpected opportunity to work as a substitute teacher at his former school in Český Dub. Since his rehabilitation proceedings had not been completed, however, he had to leave the school again three days later. In order not to cause problems for the headmaster, he excused his leaving by a pretended illness. Nevertheless, the three days were enough for his personality to leave a deep and lasting impression on the hearts of both his students and his teacher colleagues – their correspondence is full of respect and admiration. The history of the teaching activities of František Křelina, who was not allowed to achieve his full fulfilment, hence demonstrates the violence, malevolence and crimes of Communist totalitarian power.

Keywords: František Křelina – Český Dub – history of education – political processes of the 1950s – Communist totalitarianism – history of Czech literature in the 20th century

Osobní fond spisovatele Františka Křeliny (1903–1976), který je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, obsahuje materiály i k méně známým obdobím Křelinova života. K takovým patří i kratinká epizoda jeho učitelského působení na Základní devítileté škole v Českém Dubu na začátku roku 1966. Zdálo by se, že tři dny v třiasedmdesátiletém lidském životě jsou dobou tak krátkou, že lehce upadnou v zapomnění. Pro Františka Křelinu, jeho českodubské kolegy ze sborovny i jeho žáky a jejich rodiče však představovaly počátek nových vztahů a nových přátelství, nových plánů a nových činností.

František Křelina byl spisovatelem s učitelským občanským povoláním, také však vězněm svědomí padesátých let. Politickým procesem, nespravedlivým odsouzením a dlouholetým vězněním však represe komunistické moci neskončila. Amnestie v roce 1960 sice vyvedla některé z odsouzených z věznic a pracovních táborů, ale jejich perzekuce pokračovala. Skrytě, nepřiznaně, ale účinně. Bývalý vězeň František Křelina nemohl učit – nebylo mu to zakázáno, nebylo mu to dovoleno – to je podstata příběhu tří českodubských dnů Františka Křeliny. Proto cílem této materiálové studie není dokumentární vylíčení událostí, ale jejich osobní vnímání a vnitřní prožívání. Především jsme si vystihnout, jak jednotliví aktéři navazovali kontakty a vztahy, jak se vzájemně hodnotili, jak spolu sympatizovali, vykreslit konkrétní lidský osud a jeho střetávání či souznění

s jinými. Přestože tento příběh má výrazně subjektivní, osobní rozměr, je především střípkem v mozaice historie „uvolněných“ československých „zlatých šedesátých“ let, který názorně dokládá, že to „zlato“ bylo často jen pozlátkem, a to „uvolnění“ nebylo pro každého.

Naše prameny, z nichž tento příběh pracně rekonstruuje, mají povahu velmi soukromou, velmi osobní, až důvěrnou. Nedochovaly se, a z povahy věci ani dochovat nemohly, jak uvidíme, žádné „objektivní“ úřední dokumenty. Osobní korespondence je ze své podstaty velmi subjektivním pramenem a zachycuje ve svém líčení daleko spíše pocity a emoce, s nimiž jednotliví aktéři události těchto dní a jejich doznění prožívali. V tomto případě jsou dokonce i dopisy z ředitelství českodubské školy více osobní než úřední. Druhým našim pramenem jsou Křelinovy vzpomínky, porůznu publikované nebo zachované jen v rukopisných konceptech. Kromě velké dávky emocí, které se v jeho líčení ukrývají, je to pramen literárně stylizovaný, kde realita splývá s poezií.

Českodubské triduum, které představovalo pouhých třináct vyučovacích hodin, bylo však už definitivní tečkou za Křelinovou učitelskou kariérou. Jak začala? A co o ní vůbec víme?

Z rodného Podhradí docházel František Křelina za vzděláním do Jičína. Nejprve od roku 1914 tři roky na chlapeckou měšťanku, potom se v letech 1918–1922 připravoval na učitelské povolání na Státním českém ústavu ku vzdělání učitelů

Portrét kandidáta učitelství Františka Křeliny na maturitní tablo: *Abiturienti paedagogia v Jičíně v roce 1922, Ateliér V. Vraný, Jičín. LA PNP, fond František Křelina, Fotografie.*

v Jičíně. Maturitní zkoušku úspěšně složil 21. června 1922 a získal tak Vysvědčení dospělosti pro školy obecné.¹

Spolu s ním skládala tuto zkoušku i slečna Anna Masopustová z Kadeřavce, která se 2. července 1927 stala jeho ženou.² Místa jeho působení do roku 1939,³ kdy odešel do Prahy, určovaly nejprve Okresní školní výbor v Nové Pace a potom Okresní školní výbor v Turnově. Na své první místo nastoupil kandidát učitelství František Křelina 18. září 1922 v obecné smíšené škole v Ústí (západně od Staré Paky), a to jako zastupující učitel „na čas potřeby“. Od té doby se stěhoval z jedné venkovské školy na druhou. Učil v Pecce, Roškopově, Hrádku nad Nisou, krátce v Louce v mosteckém okrese, odbyl si vojenskou prezenční službu (1. 10. 1924–

Odborný učitel František Křelina v době působení na školách v Českém Dubu, polovina 30. let 20. století. LA PNP, fond František Křelina, Fotografie.

1. 12. 1925), byl i správcem školy v Letařovicích, působil na Vyskři, to už byl ženatý a učila zde i jeho žena Anna.⁴ Krátce pobyl v Českém Dubu, ve Všelibicích byl zastupujícím řídícím a pak se od září 1930 vrátil znovu do Českého Dubu, kde setrval až do německého záboru v roce 1938.

Doklady o zvýšení kvalifikace z obecné školy na měšťanku v Křelinově fondu nenacházíme, ale muselo se tak stát někdy na začátku 30. let. Ve výměru ze 4. 10. 1939, který mu přiznává učitelský plat i za dobu jeho působení v armádě v době mobilizace, je zapsáno, že jeho přechod na měšťanskou školu nastal dnem 1. 9. 1932. V Českém Dubu učila i jeho žena Anna, ale doklady o době jejího učitelského působení se nedochovaly. Soudíme tak jednak ze zachované školní fotografie z června roku 1935,⁵ jednak z dokladů o služebních příjmech jejího manžela. Na výměru z 18. února 1939 se mu přiznává nesnížené činovní, „protože manželka se k 30. 11. 1938 vzdala školní služby“. V okleštěné druhé republice byl nedostatek učitelských míst.

Zmíněný výměr byl určen jeho ustanovení do Kobyl. Křelinovo působení v tomto místě tvoří zvláštní kapitolu jeho „učitelování“. Byla to sice doba krátká, působil zde od října 1938

¹ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, fond Křelina František. Doklady, osobní: školní vysvědčení. (Dále jen LA PNP, f. Křelina, F.)

² Kadeřavec leží na katastrálním území obce Mašov, 2,5 km jihozápadně od Trutnova, nyní je to část Turnova. – LA PNP, f. Křelina, F. Doklady, osobní: svaťební oznámení z 2. července roku 1927.

³ Všechny následující údaje o Křelinově učitelském působení, které zde uvádíme, čerpáme z: LA PNP, f. Křelina, F. Doklady, osobní: zaměstnání – jmenovací dekrety; zaměstnání – služební příjmy; zaměstnání – ustanovení na místo ve škole, zproštění služby, oznámení kariérního postupu.

⁴ Soudíme tak z náznaků v korespondenci, kterou své ženě František Křelina posílal z vojenského cvičení z podkarpatorského Chustu. LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence odeslaná, osoby: Křelina František Křelinové Anně [7], dopisy z roku 1928.

⁵ LA PNP, f. Křelina, F. Fotografie, školní fotografie z učitelského působení: měšťanka v Českém Dubu, z konce června roku 1935, smíšená třída, v exteriéru, na schodech před školou; František Křelina a Anna Křelinová v první řadě, 2. a 3. zprava.

Odborný učitel František Křelina s 1. ročníkem chlapecké měšťanky v Českém Dubu na konci školního roku v červnu roku 1936. Fotograf Karel Heinrich, Český Dub „Za branou“. LA PNP, fond František Křelina, Fotografie.

snad do března 1939, ale zastavíme se u ní podrobněji. Charakterizuje totiž Františka Křelina jako obětavého a starostlivého člověka, pro kterého „kantořina“ nebyla jen povoláním, ale posláním, do kterého vkládal celé srdce, i když sám měl vlastních existenčních starostí nad hlavu. Když se Český Dub ocitl po německém záboru za hranicemi druhé Československé republiky, odešla Anna Křelinová s oběma dcerkami na Kadeřavec ke své rodině, k Masopustům. Jakmile se k nim demobilizovaný František vrátil, byla z jeho iniciativy přenesena českodubská měšťanka do Kobyl. Mnohem později na to vzpomínal: „Byla to jediná měšťanka na celém soudním okrese, chodili k nám žáci z Hor i z Dolenska. [...] Vrátil jsem se z mobilizace. Co naši žáci za novými hranicemi? Vypravil jsem se na školní výbor v Turnově. Inspektor dr. Ferdinand Romportl mě dovedl k okresnímu hejtmánovi, abych mu přednesl svůj návrh. Jaký? Do Dubu k nám chodili i žáci z vesnic nezabraných. Kdybychom pro ně zřídili školu, zajisté by za námi přišli i žáci z území za novými hranicemi – neuznávat tuto nesmyslnou hranici! Kam přenést českodubskou měšťanku? Do Letařovic či snad

na Bzovou, rozdělit třídy do jednotlivých škol, a to co nejbližší k novým hranicím? Byla to má třetí cesta na Českodubsko, nejdřív do Kobyl. Řídící Šarbot uvolnil pro nás s velikou ochotou dvě třídy, dal nábytek, vytápění. Žáci se hlásili sami, žáků přibývalo, někteří vskutku přicházeli i z vesnic za hranicemi, ještě v říjnu jsme začali učit.“⁶ V Křelinově zápisníku z té doby nacházíme drobný zápis o tomto, zpočátku improvizovaném, vyučování: „25. října úterý 1. P. 1938. / 19. října ve středu poprvé v Kobylech [...] a učili jsme v lese za Kobylami a byl krásný čas podzimní: když jsme pochodovali potom do Podhory, díval jsem se tím údolím proti směru říčního toku, tam ležela ta hornatá země, ta krajina Ještědská, nyní obsazená.“ V tomto zápisníku najdeme i stručné záznamy o rozvrhu a klasifikaci.⁷

Jako učitel s definitivou byl od dubna 1939 povolán na pražské školy, učil na chlapecké měšťance na Vinohradech a na dívčí měšťance ve Vršovicích. Nějaký čas také na Spořilově, v nové moderní pražské čtvrti, proslulé komunitou umělců, kde si koupil domek a žil tu se svou rodinou. Krátce působil ve škole ve Vojtěšské ulici.⁸

⁶ KŘELINA 1969b, s. 31.

⁷ LA PNP, f. Křelina, F. Rukopisy vlastní, zápisníky, deníky: zápisník označený jako "12"; datováno „5. října 1938–31. prosince 1938 a první dny v lednu 1939“.

⁸ Tamtéž. Doklady, osobní: zaměstnání – jmenovací dekrety; zaměstnání – služební příjmy; zaměstnání – ustanovení na místo ve škole, zproštění služby, oznámení kariérního postupu. Doklady o působení na pražských školách se bohužel zachovaly jen zlomkovitě. Např. o působení na Spořilově víme jen z Křelinovy rukopisné poznámky: „Ustanovení na Spořilov od 1. 9. 1949 ztraceno!“ Ze vzpomínek Zdeňka Kalisty také víme, že v roce 1947 působil krátce v pohraničí, ve vysídlených Sudetech, někde u Chomutova. Zachovaly se dva dopisy dečarům, datované Hradiště u Žatce, pošta Dobříčany. Týkají se domácích záležitostí, jsou zde jen letmé zmínky o škole, o návštěvách v několika zdejších rodinách a úmyslu napsat román z tohoto prostředí. LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence odeslaná, osoby: Křelina František Křelinové Haně a Líbuši, dopisy z 8.–10. 12. a 15. 12. 1947. KALISTA 2016, kapitola František Křelina, s. 547. O Spořilově a jeho obyvatelích i škole, na mnohých místech také o F. Křelinovi, srov. BRANALD 2002.

O vlastní pedagogické činnosti Františka Křeliny však víme velmi málo. Jsme tu odkázáni na korespondenci bývalých žákyň a žáků, ať už bezprostřední či vzpomínkovou. Ani těchto dopisů se však nezachovalo mnoho. Mějme na paměti, že rodina Františka Křeliny se několikrát stěhovala, z toho dvojí stěhování se odbývalo ve velkém spěchu a stresu. První bylo, jak jsme se již zmínili, v roce 1938 ze zabraného Českého Dubu, druhé pak po Křelinově odsouzení v roce 1952 ze zkonfiskovaného domku na Spořilově do rozděleného, malého bytu v Černé ulici. Převahou se jedná o pozdější vzpomínky na školní léta. Z jejich podstaty plyne, že reflektují osobnost svého učitele, nikoliv vyličení konkrétních školních zážitků.

Když v roce 1929 pan učitel Křelina odešel ze školy ve Vyskři,⁹ dostával zprávy od svých malých žákyň: „Každý den na Vás vzpomínáme, co asi děláte. Od té doby, co jste odešel, jsme se jiného neučili. Teprve teď se začínáme učit zlomky. [...] Slečna učitelka je hodná, ale málo nás naučí a známky dává nespravedlivé. [...] Lituje, proč jste nás již nedoučil do konce roku. Všecky lidé říkají, že takový učitel, jako jste byl vy, na Vyskři ještě nebyl a nebude. Hodně jste nás naučil a přitom jste byl moc hodný. [...] Teď litujeme, proč jsme vás více neposlouchaly. Ještě vám jednou děkujeme za vše, co jste nás dobrého naučil a co jste a co dobrého pro nás prokázal.“¹⁰ Jeho pražská žákyně, která se v roce 1946 v Ústavu moderních řečí ve Spálené ulici učila intenzivně ruštině, v rozhovorech se svou spolužačkou litovala, „že jste nás neučil ještě loni, abychom toho ještě více uměly a věděly,“ a povzdechla si, že se nedá nic dělat, že „musíme být spokojeny, že jsme Vás měly aspoň dva roky“.¹¹ Jestliže dívky z obecné školy oceňovaly jeho spravedlnost a schopnost předat jim množství vědomostí, starší žákyně, zvláště s odstupem let, si vážily jeho působení na utváření charakteru mladých lidí. V tomto smyslu mu v roce 1969 napsala dopis bývalá žákyně z vršovické školy, „ve kterém bych Vám ráda vypsalala vše, zač vám děkuji; za lásku ke všemu dobrému a upřímnému a přímému jednání, prostě za všechno. [...] Jak víte, učilo nás mnoho učitelů, a byli to jistě dobří učitelé, ale opravdu takový pedagog jako jste byl Vy, který jste nás naučil milovat český jazyk, svoji vlast, mít pevný charakter a lásku k lidem a ke všemu dobrému, to je něco, co dovede málokdo. [...] A pak jsem jednoho dne přišla z práce domů a maminka se slzami v očích mi četla zprávu z novin o Vás – z Brna. Ví, že jsme tenkrát plakaly a přály si, abyste se vrátil živ a zdráv a nezlomen. A teď, po přečtení Vašeho dopisu vím, že jste to Vy, jakého jsem Vás znala – pevný ve své víře a naději. [...]

a ještě jednou dík Vám za všechno to, co se povede málokomu, dát lásku ke všemu krásnému tam, kde je jí opravdu třeba – do srdcí dorůstajících dětí.“¹²

V roce 1976, v posledním roce svého života, dostali František Křelina a jeho žena Anna gratulaci z Liberce od bývalé českodubské žákyně, která si možná své učitelské povolání vybrala právě podle vzoru manželů Křelinových: „Vážená paní učitelko a pane spisovateli, stále zdraví a spokojenost přeji Vám, milá paní učitelko k svátku a Vám vážený pane spisovateli k narozeninám. [...] Čím více přibývá let, tím více vzpomínám na léta ve školních lavicích českodubské měšťanky. Vy oba jste se pro mne stali vzorem pedagoga, a to mne podněcuje k stále lepší práci. [...] Velice mne potěšilo, že se na mne pamatujete. Sama vím, co žáků prošlo mým životem a na všechny si už nevzpomínám.“¹³

V knihovně manželů Křelinových stál od roku 1948 překlad *Hovorů k sobě* Marka Aurelia, které pro nakladatelství Toužimský a Moravec z řečtiny přeložil Rudolf Kuthan. Na prvním listu se signetem Edice kořeny je dedikace psaná modrým perem: „Nezapomenutelnému učiteli naší Mileny F. Křelinovi v oddané úctě překladatel Dr. R. Kuthan 1949“.¹⁴ Rodiče žáků bývají často kritičtější a náročnější v představách o vzdělávání svých potomků než samy děti. Proto jejich ocenění je významným doplňujícím hlasem v hodnocení Křelinova učitelského působení. Ostatně i Kuthanova dcera Milena dovedla vyjádřit svou lítost, když byl pan učitel Křelina přeložen z Vršovic do Vojtěšské ulice: „Prosím, odpusťte, že Vám píši, ale ani nevíte, jak se mi stýská po těch krásných hodinách češtiny. Teď to teprve dovedu ocenit, když vidím ten pravý protiklad v paní Bulíkové. [...] Teď teprve to vidím, a znova opakuji, jakého ve Vás mají na Vojtěšské škole profesora. (Opravdu Vám nechci lichořit, myslím to úplně upřímně.) [...] Ta paní učitelka na češtinu bohužel nemá vůbec žádnou kázeň a nic nenaučí.“ A podepsáno: „[...] na krásné hodiny češtiny vzpomínající Vaše oddaná Milena.“¹⁵

O dlouhodobém vztahu a vzájemném ovlivňování učitele a žáka svědčí přátelská korespondence s Vojtěchem Křížkem a jeho ženou Libuší, která trvala až do Křelinovy smrti v roce 1976. Vojtěch měl zřejmě velké spisovatelské nadání, ale stihl ho podobný osud jako jeho učitele, byl také politickým vězněm a po návratu se také stal stavebním dělníkem.¹⁶ Křelinova bývalá žákyně Irena Zítková, redaktorka nakladatelství Mladá fronta v Praze, pomáhala obětavě v čase uvolnění na konci 60. let na svět Křelinově novele *Má přítelkyně Dora* a na ni i na další jeho postupně vycházející knížky psala recenze a propagovala je i v rozhlasu.¹⁷

⁹ Od 15. října 1929 byl ustanoven na měšťanskou školu v Českém Dubu. KŘELINA, 1969b, s. 31.

¹⁰ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, osoby: Červinková, Doležalová Anda, Kopecká a nejništěná Květa Křelinovi Františku, společný dopis bývalých žákyň z Vyskře z 18. 11. [1929]. Zachoval se ještě dopis ze 14. ledna 1930, který končí: „Na Vyskři není ještě nic nového, a až bude, tak Vám zase napíšeme“, takže korespondence snad ještě pokračovala.

¹¹ Tamtéž. Nejništěná Věra (žákyně) Křelinovi Františku, dopis z 25. 9. 1946.

¹² Tamtéž. Albrechtová Zdenka Křelinovi Františku, dopis z 10. 2. 1969.

¹³ Tamtéž. Ječná Anna Křelinovi Františku, dopis z 21. 7. 1976.

¹⁴ Tamtéž. Tisky, cizí: knihy s věnováním: Kuthan Rudolf: Aurelius Marcus, *Hovory k sobě*. Rudolf Kuthan (1886–1966) byl v letech 1956–1958, tedy již sedmdesátiletý, rovněž vězněm. Jeho syn Radim (1927–1998), jak o tom bude psáno dále, byl odsouzen se skupinou Šefík na 15 let, vrátil se na svobodu, stejně jako F. Křelina, na amnestii v roce 1960.

¹⁵ Tamtéž. Korespondence přijatá, osoby: Bubeníčková Milena, roz. Kuthanová (žákyně) Křelinovi Františku, dopis z 5. 5. 1949. Její bratr byl (podruhé) zatčen v noci z 24. na 25. prosince 1948, žaloba je datována 18. 5. 1949, dopis je tedy psán ještě před jeho odsouzením. BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ 1979, nestránkováno.

¹⁶ Tamtéž. Křížek Vojtěch a Libuše Křelinovi Františku, 28 kusů korespondence z let 1950–1976.

¹⁷ Tamtéž. Irena Zítková Křelinovi Františku, dopisy z let [1967–1970]. KŘELINA 1968.

Samozřejmě víme, že dopisy psali žáci a žákyně pouze tehdy, pokud na svého učitele vzpomínali s úctou a vděčností, ti nespokojení jistě ne. Z toho také vyplývá i jednostranně kladný charakter těchto ukázek z korespondence. Jestliže však na něho tímto způsobem vzpomínali alespoň někteří, a to často po mnoha letech zcela spontánně, jistě to svědčí o nesporně silné osobnosti tohoto pedagoga, který si dovedl zjednat kázeň a respekt, a o kvalitní metodě jeho práce, která dokázala žáky zaujmout.

Avšak jaká byla jeho konkrétní metodika či učební plány, se z jeho písemné pozůstalosti nedozvídáme, žádný takový materiál se nezachoval. Předpokládáme, že jeho literární habitus se uplatnil i ve škole, proto v hodinách češtiny, resp. slohu, na který zřejmě kladl velký důraz, vedl děti k dobrému písemnému projevu. Témata slohových prací děti zajímala: „*Kolik radosti a sebevědomí jste mi dal, když jsem svoje slohová cvičení četla ve vyšších třídách. Často obracím listy v tomto sešitě a čtu nadpisy «Moje cesta do budoucna, Z kuchyně našich babiček a prababiček, Krásy Prahy, Lidský život...» – tato dvě slohová cvičení se Vám zvláště líbila, ale už se na to asi nebudete pamatovat.*“¹⁸

O důležitosti slohu pro Křelinovu metodiku svědčí také tři sborníky z dětských slohových prací, které v průběhu let vydal. První byl sborník *Dětskýma očima*, který vznikl za podpory turnovského školního inspektora Ferdinanda Romportla v roce 1934. Poznáváme z něj, jak pan učitel Křelina vedl své svěřence k pozornému vnímání okolního světa a přemýšlení o něm: nebýt k němu lhostejný, zajímat se o minulost ze vzpomínek svých blízkých. Učil je vztahu ke krajině a historii domova, ale také je pobízel k upřímně pravdivému a kritickému hledání a vyjadřování vlastních názorů, k samostatnému myšlení. Při jeho vyučování nebyl sloh jen samoúčelným, formálním jazykovým cvičením. V předmluvě takto nabádá dětské čtenáře: „*Nuže, až budete čísti vypravování svých kamarádů, ptejte se každý sám sebe, zdali byste také dovedly povídat o svém okolí, zdali dovedete také tolik uvidět, uslyšet, nahmatat, cítit! A zkuste pak svá pozorování zapsat; o čem totiž mám mluvit a o čem mám psát, to musím znát důkladně. Tak přinutíte své oči a své smysly, aby se dobře dívaly a dobře pozorovaly.*“¹⁹ Slohové práce, někdy i docela krátké, opatřené údajem o místě a druhu školy, jménu a školním ročníku žáků a žákyň, jsou rozděleny do oddílů: Jak si lidé u nás vydělávají svůj vezdejší chléb; V době nezaměstnanosti; Pomáhejme rodičům!; Za starých časů. O robotě; Válka v roce 1866; Pověsti; O staré škole; Vzpomínky na světovou válku; O našem kraji; Z dětského i školního světa.²⁰ Náměty pro slohové úlohy vybíral František Křelina nejen velmi rozmanitě, aby psaní dětí těšilo, ale poznáváme zde i jeho výchovatské směřování. Jako by souznělo i s jeho směřováním literárním: upevňovat vztah ke krajině, k historii regionu, k rodné půdě,

k rodu a rodině, k tradičním formám životního rytmu, vážit si lidské práce.²¹

V Praze pak v roce 1946 vydal drobný sešitek *Květnové dni*, výběr ze slohových prací žákyň druhé měšťanské školy v Praze-Vršovicích. Dětské zážitky z válečné doby a vzpomínky na osvobození v roce 1945 upravil do 28 kapitol, tentokrát bez uvedení jména jejich autorek. Knížečka osmerkového formátu má jen 32 stran.²² Možná to byl nejen způsob, jak dívkám zafixovat vzpomínky na vzrušující události, ale i terapie moudrého kantora, jak prostřednictvím vyprávění zbavit děti frustrace z traumatizujících zážitků války.

Inspirován tímto počinem, vydal u Ladislava Kuncíře další dětská vypravování ve výpravné knize s ilustracemi Václava Sivka *Děti své doby*. V rozsáhlém textu na záložkách této knihy Oldřich Audy, mimo jiné literární teoretik v oblasti literatury pro mládež a literární výchovy, vysoko oceňoval pedagogické působení a hlavně zaujetí Františka Křeliny. „*Přivádí své žáčky jasnými cestami k pochopení lidského života a světa, nechává je zamýšlet se nad palčivými problémy doby. [...] Uč se myslit, říká. [...] Výsledky pedagogického působení Františka Křeliny – spisovatele – mají v tomto sborníku nevšední význam. [...] Jsou tu zápisy o účasti na prvních žních v osvobozené vlasti, vzpomínky na okupantskou dobu útisku a strádání, dojímavé zážitky ze slavného pražského povstání, které vystihují téměř celý průběh revoluce, pak psychologické drobnosti jak žily dříve a jak žijí dnes, a nakonec tradiční důvěrné listy z dívčího deníku dospívající dívky.*“²³ I když se jedná o propagační text, čtenáři této neobvyklé knihy mu jistě dali za pravdu.

Je pravděpodobné, že v Křelinových hodinách češtiny poznávaly děti českou literaturu často prostřednictvím recitace, jak na to po letech jeho žačka vzpomínala: „*A básně? Ty jsem milovala. Jednou jsme měli besídku a já chtěla přednášet Wolkra, Baladu z nemocnice. Tenkrát jste mi zavolal a požádal mě, abych místo Wolkera recitovala K. H. Máchu – III. zpěv. Bylo to v době okupace v roce 1942. Já Vás ráda poslechla a potom ten aplaus jaký jsem měla [...]. Víím, že ten úspěch nebyl pro můj přednes, ale pro slova básníka [...]. Kolikrát sama sobě přednáším básničky, které znám a které jste nás učil: První zpěv Máje, celou Kytici K. J. Erbena, O. Březinu, J. Nerudu, Wolkera aj.*“²⁴

Češtinář Křelina podněcoval u svých žáků zájem o literaturu také mimo vlastní vyučování, v literárním kroužku. Nic bližšího o této iniciativě bohužel nevíme, dovídáme se o ní jen mimochodem v jiné souvislosti, v dopise, který nám ukazuje osobnost Františka Křeliny zase z jiného úhlu pohledu. V kritickém období po únorovém komunistickém převratu v roce 1948 projevil nejen statečnost a pevný postoj, ale také všímavost a velký cit pro dětské problémy. Ve škole studovala mladička Milena Kuthanová, o níž již byla řeč,

¹⁸ Srov. pozn. č. 12.

¹⁹ KŘELINA 1934, s. [5].

²⁰ Tamtéž. Obsah, s. [169–172].

²¹ František Křelina byl člověkem hluboce věřícím a jeho víra a z ní vyplývající důraz na křesťanské morální hodnoty jistě v jeho působení ve školním prostředí hrály významnou roli. Odkaz na ně nalezneme i v korespondenci: „*Vážený pane učiteli, vzpomínáme dnes Vašich narozenin [...], ať Vám Pán Bůh dá stálé zdraví a splní všechna Vaše přání. Jistě mezi ně patří spokojenost a svoboda v našem národě a vlasti a zachování naší svaté církve – modlíme se, aby toto přání bylo splněno Vám i nám co nejdříve.*“ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, osoby: Tržilová Věra Křelinovi Františku, dopis z 24. 7. 1949.

Srov. k tomu i citát u pozn. č. 12.

²² KŘELINA 1946a.

²³ KŘELINA 1946b, text na záložkách obálky.

²⁴ Srov. pozn. č. 12.

její bratr Radim byl odsouzen s „protistátní“ studentskou skupinou „Šeřík“.²⁵ Křelina se jí ujal a umožnil jí práci v literárním kroužku, která pro čtrnáctiletou dívku, „*revoltující, ale vyděšenou*“, v „*době, kdy se [jí] každý bál*“, představovala důležitou „*malou rehabilitaci*“: „*Vy neznámý jste mi podal ruku, a nebál se, že to na Vás vrhne stín. Ve mně to tehdy vzbudilo víru, že «dospělí» nejsou všichni zbabělí a proradní.*“ Že to byl postoj spíše ojedinělý, ukazuje, že ani po dvaceti letech neudělala Milena v tomto směru dobrou zkušenost: „*Ještě nedávno jiný můj profesor, se kterým jsem se náhodou v '69 r. setkala, a který v mých 14ti letech mi dával najevo poděšený odpor, dovedl říci: »To víš, to bylo těžké. Narodila ses nešikovně, když Tvůj otec byl metař, pro nás by byla bývala situace také lehčí...«*“. Tento dopis pozdních, ale stále intenzivních vzpomínek dokládá ještě jednu důležitou věc: po všech útrapách a osudových ranách působil František Křelina stále na své okolí jako „charizmatická“ osobnost: „*Ještě Vám něco řeknu: setkávám se plná vděčnosti k Vám; ale paradoxní je, že moje setkání s Vámi nejsou tak nezištná, jak by asi měla být. V tom pitomém světě, který Vy máte rád, a mně se vůbec nelíbí, jste se stal pro mne určitou nadějí: nadějí, že ještě někde existuje moudrost, laskavost, vyrovnanost, klid, jistoty – a já se u Vás přizívuji. Tak pro tohle všechno Vám přeji všechno nejlepší a nejkrásnější.*“²⁶

Věnovali jsme se zachycení celkového osobnostního profilu učitele Františka Křeliny a jeho působení tak podrobně proto, abychom lépe porozuměli a pochopili, proč mohl ve škole v Českém Dubu vzbudit takovou pozornost, která nepominula ani s jeho odchodem.

Milovaná učitelská práce skončila pro Františka Křelinu v roce 1951, kdy byl zatčen, v roce 1952 odsouzen na 12 let vězení ve vykonstruovaném politickém procesu s takzvanou „Zelenou internacionálou“, se skupinou katolických intelektuálů, mezi nimiž byli mimo jiné i jeho nejbližší přátelé Václav Prokůpek, Josef Knap a Zdeněk Kalista.²⁷ František Křelina strávil ve věznicích v Brně Na Cejlu, v Praze na Pankráci a na Mírově téměř devět krušných let.

Zdá se, že ani ve vězení na svou kantorskou profesi nerezignoval. Svědčí o tom svědectví spíše náhodné, že „*učitel Křelina se po čase ujal jakéhosi mladého cikána a naučil ho číst a psát*“.²⁸ Podmínečně byl propuštěn při amnestii prezidenta republiky v roce 1960.²⁹ Bývalý vězeň, který „*byl a zůstal nepřítelem vědeckého socialismu*“,³⁰ jak se pravilo v rozsudku, ovšem už nesměl působit na výchovu mladé generace. Propuštění muklové směli pracovat jen na nejnižších nekvalifikovaných dělnických místech v zemědělství,

stavebnictví, v průmyslu. A i zde hledali místo jen obtížně. František Křelina se uchytil u Pražského stavebního podniku jako přidavač. Jeho kantorská duše nezahálela a učedníci stavebních profesí se mu stali inspirací k povídkám s didaktickým zaměřením. Byly to po návratu z vězení jeho první tištěné práce, byť jen drobnosti, a byť jen v závodních časopisech.³¹ Později se pokusil z těchto próz vytvořit soubor nazvaný *Zednické povídky*, vydání se však nedočkaly. Z tohoto zednického prostředí vytěžil i oceňovanou novelu *Má přítelkyně Dora*, také příspěvím bývalé žákyně Ireny Zítkové.³² Podle obsahu těchto *Zednických povídek* oprávněně soudíme, že si František Křelina bedlivě všiml učňovské mládeže, která docházela na stavby na praxi, chlapců i nemnoha děvčat, mladých lidí, kteří procházeli obtížným obdobím puberty. Citlivě vnímal úskalí, které jejich charakteru hrozilo v drsném prostředí někdy hodně otrlých dospělých mužů. Opatrně ke svým postavám hledal cestu, snažil se postihnout a rozvíjet jejich dobré stránky a nenápadně je poučovat a vést, je to přemýšlivý přístup ke každému jednotlivci, s respektem a úctou k neopakovatelné jedinečnosti jeho individuality. Jak dalece se mu to dařilo ve skutečném životě na stavbách, nevíme. Můžeme však předpokládat, že takový přístup byl zřejmě základem jeho učitelského přesvědčení a působení.

Spisovatel mohl psát, a také psal, „do šuplíku“, třeba jen s malou nadějí na uveřejnění v budoucnu. Ale co učitel bez žáků? Poznali jsme, že František Křelina byl dobrým pedagogem, kterému jistě jeho povolání nebylo jen výdělečnou činností, ale posláním. Jeho kantorská duše strádala. I pro ni však na okamžik zasvítilo světlo ve tmě, i když radost měla trvat jen okamžik. Historii Křelinových tří dnů za katedrami českodubské základní devítileté školy můžeme posbírat jen ze střípků v jeho korespondenci.

Všechno začalo zřejmě u učitele českodubské základní devítileté školy Jiřího Vencla. Byl to synovec paní Anny Křelinové, a tedy jistě dobře znal kantorské touhy svého strýčka, který byl v té době již v důchodu. Na konci roku 1965 v českodubské devítiletce nemohli sehnat zástup za učitelku na mateřské dovolené. Na Venclův nápad pozvat Františka Křelinu přistoupili další členové sboru Josef Lukeš a zástupkyně ředitele, bývalá Křelinova žačka Olga Nejedlová (roz. Tvrzníková). Věc zřejmě nakonec posvětili ředitel František Plecháč a školní inspektor.³³ Události začaly někdy před Vánoci roku 1965. Josef Lukeš na sklonku toho roku ve svém dopise odkazuje na Křelinovo předvánoční psaní, které mu předal Jiří Vencl: „*Váš dopis mně tak*

²⁵ BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ 1979. PhDr. Milena Bubeníčková (1935–2005), její strojopisné vzpomínky na bratrovo věznění spolu s dopisy z vězení, datované 1979, uveřejnili její synové Petr a Jiří Bubeníčkoví. Pro zlomkovitost pramenů nemůžeme rozhodnout, zda se jednalo o literární kroužek ve Vršovicích, nebo již ve Vojtěšské ulici, kam snad Milena přešla vzhledem k bydlišti (Praha 2, Dřevná 2). Ale to jsou již jen spekulace, pro poznání osobnosti F. Křeliny nepodstatné.

²⁶ LA PNP, f. Křelina František. Korespondence přijatá, osoby: Bubeníčková Milena, roz. Kuthanová (žákyně) Křelinovi Františku, dopis z 24. 7. 1972. Zachovaly se ještě dopisy z 26. 7. a 2. 10. 1974.

²⁷ LA PNP, f. Prokůpek Václav. Doklady: soudní doklady z let 1947–1969. Zde je uložena jak žaloba, tak rozsudek z roku 1952.

²⁸ PILÁTOVÁ 1969, s. 5. Z článku je patrné, že vznikl na základě rozhovoru s Františkem Křelinou.

²⁹ O soudu, věznění a propuštění F. Křeliny: PRAŽÁKOVÁ 2009.

³⁰ LA PNP, f. Prokůpek Václav: Doklady: soudní doklady z let 1947–1969, Rozsudek jménem republiky, ze 4. 7. 1952, s. 14.

³¹ Např.: KŘELINA 1962a, s. 6. V časopisu *Silničář* pak vycházela celá série povídek pod společným názvem: Tanec okolo míchačky. Z kapitol o přidavacích. KŘELINA 1962b, vždy s. 6. – KŘELINA 1962c, s. 2. O úmyslu vydat knihu povídek: KŘELINA 1972, s. 100–104. Dále: LA PNP, f. Křelina, F. Tisky, vlastní. Tyto náměty F. Křelina v průběhu let přepracovával do různých podob a útvarů, např.: Tamtéž: Rukopisy vlastní, próza: Zednické povídky. Čtyři příběhy pro zednické učně, povídky a novely pro mládež; či fragment románu Místiček a učni, a další tituly.

³² KŘELINA 1968. Srov. pozn. č. 17.

František Křelina, portrét z 60. let 20. století. LA PNP, fond František Křelina, Fotografie.

zaujal, že jsem jej četl několikrát. [...] Byl jsem opravdu dojat věrností Vašeho kantorského srdce. Už kvůli tomu zážitku, který by Vás očekával při vstupu do třídy (po tolika nespravedlivých, krutých letech), by stálo za to, aby se Vaše zatoužení vyplnilo. Hned po svátcích dám Vás dopis přečíst Olze Nejedlové a ze všech sil (ovšem naše síly... rozumíte nám?) se budeme snažit, abyste alespoň na měsíc zakotvil ve škole, kde jste [...] působil.³⁴ Jejich snaha nevyšla na prázdno. Již 8. ledna napsal ředitel školy František Plecháč oficiální pozvání: „Podle sdělení Jiřího Vencla jste byli svého času ochotni s manželkou nám na naší škole vypomoci s vyučováním. [...] Máme na mateřské dovolené učitelku češtiny a dějepisu [...]. Školský odbor v Liberci zatím nikoho nemá, podle sdělení jsou ochotni sílu, kterou si seženeme, zaměstnat podle par. 33 [...], kdybyste mohl jeden z vás přijet co nejdříve, nejlépe hned.“³⁵

Dohoda proběhla telegraficky a ve středu večer 12. ledna František Křelina dorazil do Dubu. Ve čtvrtek ráno na půl osmou už byl ve škole: „Školník, můj bývalý žák, mi otevřel sborovnu, rozvrh hodin s barevnými čtverečky na starém místě. Podle barvy jsem si vypsal, kde mám učit, na úřední formality času dost. Šest neděl jim tu scházeli učitel – a mně skoro dvacet let scházeli žáci! Slibil jsem učit nejméně tři měsíce, doufal jsem, že se to protáhne do prázdnin.“³⁶ Schylovalo se k pololetní klasifikaci, bylo třeba nejen výkladů, ale i zkoušení a spravedlivého zhodnocení půlroční práce žáků. Ale radost a naděje trvaly pouhé tři dny. Okres na čísi udání žádal osobní návštěvu a doklad o rehabilitaci. V tomto směru byl sice začínající rok 1966 již rokem naděje, ale právě jen naděje. Již téměř přede dvěma lety 27. února 1964 podal František Křelina generální prokuratuře žádost o přešetření trestního stíhání, teprve 18. ledna 1965 Krajský soud v Praze na neveřejném zasedání

³³ O účasti školského inspektora se nedozvídáme z korespondence, jedinou zprávu o něm máme v článku Agáty Pilátové: „Ale souběh náhod mu [Františku Křelinovi] byl neobyčejně příznivý. Ve hře byla zástupkyně, inspektor, který se příliš nebál (taky trochu možná proto, že měl rok do důchodu...)“ PILÁTOVÁ 1969, s. 5.

³⁴ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, osoby: Lukeš Josef Křelinovi Františku, dopis z 29. 12. 1965.

³⁵ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, korporace: Základní devítiletá škola v Českém Dubu Křelinovi Františku, podepsán ředitel František Plecháč, dopis z 8. ledna 1966.

³⁶ KŘELINA 1969, s. 31–32; datováno: V Praze 8. prosince 1968.

rozhodl postoupit žádost ke Krajskému soudu v Brně.³⁷ Tedy František Křelina zatím rehabilitován nebyl. Cestu do Liberce proto nakonec považovali oba, ředitel i „učitel z ochoty“, za marnou. Dohodli se, že F. Křelina bude, i přes ošemetnost situace, ještě v sobotu učit (tehdy byla sobota pracovním dnem), napíše návrh na pololetní hodnocení alespoň žákům z osmiček, odjede domů a „napíše zvláštní prohlášení, že po třech dnech práce ve škole poznává, jak je to pro něj nesnadné, že ze zdravotních důvodů nemůže pokračovat v práci na škole. Udělal to, napsal to, vymluvil se na svůj zdravotní stav. Proč se odhodlal k této lži [...]? Aby nevzniklo pobouření na škole mezi žáky. Aby škola a její žáci netrpěli novým neklidem, neboť rodiče by byli protestovali, pochybovalo by se o správnosti tohoto zákroku, o němž nikdo neví, odkud přišel, kdo zasáhl. Odnesly by to děti. Neklid na škole znamená nesoustředěnou práci.“³⁸

Tak se i stalo. Na ředitelství školy byl z Prahy 16. ledna odeslán dopis: „Oznamuji Vám, že ze zdravotních důvodů nemohu pokračovat v učení na vaší škole podle par. 33. Na Vaše písemné vyzvání přijal jsem místo telegraficky a podle svého slibu jsem nastoupil 13. ledna a učil do 15. ledna 1966, celkem 13 hodin vyučovacích. Protože jsem dosud nedostal ustanovovací dekret [...], nepokládám za nutné předkládat lékařské vysvědčení. [...] Dovolíte mi říci, že jsem mezi Vámi byl šťasten? Ty tři dni, to byl pro mne veliký dar. Jsem Vám za ně vděčen.“³⁹

S nevelkým odstupem vzpomínal František Křelina s pohnutím na svou poslední hodinu v českodubské škole, bohužel svou poslední vyučovací hodinu v životě vůbec: „Poslední hodinu v sobotu od deseti do jedenácti jsem měl češtinu v osmičce, kde jsem učil nejraději. Deset minut před koncem jsem vyučování přerušil, že jim přednesu básničku. Měli ji v čítance – Loučení věžňovo ze III. zpěvu Máje. Nevěděli, že i já se s nimi loučím. Poslouchali tiše s velkým soustředěním. Snad i oni měli v očích slzy? »Po modrém blankytu bělavé páry hynou...« začíná loučení věžňovo. A já se loučil se svým mládím, vzdálenějším než svit hvězd, loučil jsem se se školou, s jejich mládím, které mě povznášelo vzhůru, s krajinou, kterou jsem si zamiloval, už mi zbude jen odvracení do zdi [...], tak nelidsky sám bez vřelosti jejich srdcí, jejichž tep jsem toužil vnímat. – Pouhé tři dni. Jsem za ně nesmírně vděčen kraji pod Ještědem, žákům, všem, přijal jsem je jako dar.“⁴⁰ Zdá se, že se František Křelina ještě

v sobotu zúčastnil plesu sportovců, kde tančil „jediný koušek [...], Kouzelný valčík. Poslední.“⁴¹ Snad také proto, „aby dubští tu jeho nemoc přece jen nebrali moc vážně“.⁴²

Svoji práci ve škole František Křelina vnímal jako nedokončenou, proto téhož dne jako na ředitelství poslal dopis i Olze Nejedlové, své bývalé žákyni, které plně důvěřoval. Týkal se, mimo jiné, doplnění poznámek k pololetní klasifikaci. Charakteristické je, že tu nevystupuje jako autorita, ale jen jako hlas poradní: „Kdybyste měla dojem či dokonce byla přesvědčena, že jsem se řízl, budu Vám velmi vděčen, opravíte-li mé chyby, a to i co se podstaty týče.“ Slibuje také seznam žáků s návrhem jejich známek. Další odstavec dopisu dosvědčuje Křelinovu citlivou odpovědnost za své žáky; zadal jim slohovou úlohu, kde se měli zřejmě vyjádřit k systému vyučování: „Žákyně Polanská z 8. A píše kritiku školy. Přijal jsem ji velmi vděčně. Je jistě konstruktivní, jak se teď říká, vyžaduje. Ale kdybyste viděla, že o tom může být jiný názor, prosím, nějak to ztopte, aby to děvče z toho nemělo nějaké potíže.“ Zřejmě také diskutoval s dětmi o jejich představách o budoucím povolání. Týká se toho další poznámka: „Na lesnictví se hlásí, sní o tom mnoho žáků. To by bylo ves lesníků než stromů v lese. Takto s nimi o tom pohovořit.“ I nedostatek pochvaly cítí jako svůj dluh: „Tejnská z 8. B – má ve své práci dvakrát přímou řeč. A dokonce básnickou ozdobu – třikrát po sobě opakuje slovo! Jediná! Neměl jsem kdy ji před třídou pochválit a zejména nikoli to před třídou přečíst, aby poznávali, co jsou básnické ozdoby.“ Svou pozornost věnoval každému žákovi jednotlivě, proto se zmiňuje o jednom žákovi z devátého ročníku, jehož jménem si nebyl jist: „Měl jsem dojem, že je proti škole. Vysoký chlapec, ve svetrku šedém. Jako by mu někdo ve škole – ublížil? zaháněl ho do vzdoru? jako by byl sám přesvědčen, že na učení nestačí, že to je všechno marné? že to pro něj není? Byl to jen dojem. Třeba mylný. Proč jsem s ním víc nemluvil, neptal se ho...“⁴³

Povinnosti byly splněny, záležitost mohla být uzavřena. Ne tak pro Františka Křelina. V neděli 16. ledna putoval do Českého Dubu ještě jeden dopis. Jeho datování s použitím citátu z listu sv. Pavla Římanům vypovídá o tomto neúnavném „kantorovi srdcem“ víc než jeho obsah s plánem a konkrétními návrhy na podobu školního literárního časopisu: „V Praze 16. ledna 1966 o druhé neděli po Zjevení Páně,⁴⁴ kdy se čtou slova: Máš-li dar vyučování, využij ho... Neochabuj v horlivosti.“⁴⁵

³⁷ LA PNP, f. Křelina, F. Doklady, osobní: Rehabilitace: Generální prokuratura v Praze: žádost F. Křeliny o přešetření trestního stíhání, koncept, z 27. 2. 1964; Krajský soud v Praze: návrh na obnovu trestního stíhání se postupuje Krajskému soudu v Brně, z 18. 1. 1965. Teprve 21. 2. 1966 zrušil Krajský soud v Brně původní rozsudek v celém rozsahu a nařídil obnovu řízení. K tomu však došlo až ve dnech 24.–25. května 1966 u Krajského soudu v Brně. V tomto řízení však byl F. Křelinovi trest pouze snížen na dva a půl roku za „podvracení republiky“. Osvobozující rozsudek vynesl teprve Nejvyšší soud v Praze 25. 1. 1967. LA PNP, f. Knap Josef: Doklady: trestní řízení a rehabilitace z let 1951–1967; trestní řízení a rehabilitace z let 1952–1969.

³⁸ LA PNP, f. Křelina, F. Doklady, osobní: Rehabilitace – odvolání k Nejvyššímu soudu v Praze, doklady a materiály pro obhájkyňi F. Křeliny JUDr. Ludmilu Turečkovou z let 1966–1967; podklady pro obhájkyňi z 6. 12. 1966, s. 5. Tyto podklady psal F. Křelina pro proslov své obhájkyňe, proto používal 3. os., protože ona měla takto hovořit o svém mandantovi. Jedná se tedy o autentický Křelinův popis situace.

³⁹ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence odeslaná, korporace: Křelina František ředitelství Základní devítileté školy v Českém Dubu, dopis z 16. 1. 1966.

⁴⁰ KŘELINA 1969, s. 31–32; datováno: V Praze 8. prosince 1968. Viz pozn. č. 36.

⁴¹ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence odeslaná, osoby: Křelina František Lukešovi Josefu, dopis z 16. 1. 1966.

⁴² PILÁTOVÁ 1969, s. 5. Viz pozn. č. 28.

⁴³ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence odeslaná, osoby: Křelina František Nejedlové Olze, dopis z 16. 1. 1966, jedná se o kopii dopisu, bohužel pouze o fragment, první strana končí těmito citovanými větami, více se nedozvídáme.

⁴⁴ Svátek Tří králů, 6. ledna.

⁴⁵ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence odeslaná, osoby: Křelina František Lukešovi Josefu, dopis z 16. 1. 1966. Viz pozn. č. 41. Srov. se slovy sv. Pavla o darech Ducha svatého: „Máme rozmanité duchovní dary podle milosti, která nám byla dána. Kdo má dar mluvit z vnuknutí, ať ho užívá úměrně k vlastní víře. Kdo má dar služby, ať ho uplatňuje ve službě. Kdo má dar vyučovat, ať se věnuje vyučování, [...] V horlivosti neochabujte, buďte vroucího ducha, služte Pánu“ (Řím 12,6–7, 11).

Ředitel Plecháč našel bezprostřední slova uznání: „*Obdivuji se, jak se Ti za tak krátkou dobu podařilo poznat celou řadu žáků, četl jsem žákovské slohové práce i [s] poznámkami, které jsi tam vepsal.*“ Vyvrací jeho obavy z možného postihu žákovské upřímnosti: „*Žáci 8. třídy Ti jistě velmi důvěřovali, když Ti napsali tak otevřené a i kritické práce, které jsem si přečetl s velkým zájmem. [...] Mám takové práce rád a nijak se nezlobím i na ostřejší připomínky.*“⁴⁶ Bývalá žačka Olga Nejedlová psala dopisy s laskavým oslovením „*Milý učiteli*“ a reagovala v nich na Křelinovy pedagogické poznámky, které hned prostudovala: „*a bez nadsázky, obdivuji Vás. [...] Vaše připomínky, které jsou někde tak přiléhavé a tak lidské, mě dojímaly a budou mi v mnohém vzorem.*“ A vysvětluje i Křelinův postřeh o „*chlapci v šedém z 9. B*“, který žije v prostředí nemocné rodiny, „*je opravdu zvláštní případ. [...] Jste dobrým psychologem.*“ I ona Křelinův pobyt vysoko oceňovala: „*Za tři dny jste tu zanechal mnoho. Až si někdy vzpomenete na Č. Dub a na naši školu, neříkejte: Zbytečně jsem tam jezdil.*“⁴⁷ Nejblížejším přítelem se stal Josef Lukeš, jejich důvěrná korespondence trvala až do Křelinovy smrti. „*Milý Františku, ještě stále nepominulo u nás rozechvění z Tvého odchodu, a tak jdou slova těžko na papír: Co jen z něho vybrat, abys měl představu, jak hluboce jsi poznamenal těch několik dnů, které jsi s námi strávil? Máš vůbec představu, kolik lidí jsi za tu kratičkou dobu zasáhl svým srdcem a moudrostí? Rebelie mezi dětmi osmých tříd: Teď, když jsme konečně dostali pořádného učitele, tak... Roztrpčení ve veřejnosti. Bezmezný obdiv Nejedlové: Zanechal tu svědectví, že poznal své žáky za 3 dny lépe, než jiní za celé měsíce... Plecháčovi se zatřpytí oči, kdykoli vysloví Tvé jméno. A přicházejí k nám lidé, bývalí Tví žáci: proč jste nevzkázali, že byl u Vás? Vyrukovaly leckde fotografie [...]. Na Tvé další návštěvě u nás (je vyloučeno, aby se co nejdříve neuskutečnila – třeba u příležitosti Smetanova večera – nebo rodičovského bálu) všechno prohovoříme.*“ Zdá se dokonce, že jejich známost nebyla tak docela čerstvého data: „*Ale vždyť není všem dnům konec! (To říkávala velišská babička, vzpomínáš?)*“⁴⁸

Na československé škole působil literární kroužek, zřejmě velmi oblíbený a také velmi iniciativní. V jeho programu byly besedy se spisovateli, výlety do míst spjatých s osobami či dílem spisovatelů a také tzv. Autorstop. To byl korespondenční styk se současnými spisovateli (např. Fr. Kožík, Václav Kaplický, Marie Pujmanová, Marie Majerová a další, nyní i František Křelina), kteří odpovídali na anketní otázky žáků. V září 1966 dostal František Křelina otázku: Co se Vám nejvíce líbí-nelíbí na dnešní mládeži? Další téma bylo: Který chlapec nebo děvče na Vás v životě učinil dojem, čím a při

kteří příležitosti?⁴⁹ A právě s tímto anketním Autorstopem souvisí i další z Křelinových obav. Na nějakou anketní otázku dětem odpovídal už v lednu, 25. ledna odeslal na ředitelství odpověď. Ne žákům, „*což by bylo jedině správné*“, ale na ředitelství. Obával se totiž, aby zveřejnění jeho odpovědi znovu nerozvířilo problém jeho odchodu. V tom případě prosí o odložení jejího zveřejnění na pozdější dobu. Je-li v odpovědích „*něco trvalejšího, ten odklad jim neublíží. Jinak – jaká škoda je zahodit!*“ Pokud by snad měl s jeho třídním učením mít někdo potíže, ředitel, zástupce, učitelův sbor, „*že se celá záležitost měla zlikvidovat dřív, než doopravdy začala, tj. než bylo odesláno pozvání, abych nastoupil*“, byl ochoten opatřit na prokuratuře potvrzení, že z právního hlediska tomu nic nebránilo, v té době už nebyl ani v podmínce. Ve své ohleduplnosti myslel vždy na druhé a jejich klid.⁵⁰ Na tyto obavy reagoval Josef Lukeš, že sice respektují, aby byli v tomto směru opatrní, ale doufá, že „*naše styky budou trvalé, tady nestojí nic v cestě, abychom se k sobě hlásili a přiznali se (osobně), že se máme rádi. Sympatiím vůči Tobě mezi žactvem a bývalými žáky také nelze zabránit. A proč také? Přátel máš všude mnoho, a jakých! To je ukazatel tvé ceny, nikoli to oficiální!*“⁵¹ A čeho si nejvíce cenili, co je ovlivňovalo? „*Já pak oceňuji nejvíce Tvou originalitu a úžasný optimismus, který mě přímo ohromuje. Říkám si: pro člověka, který je vybaven schopností přijímat rány, proměňuje se i krutost v milosrdenství.*“ František Křelina, ještě před vydáním knihy povídek *Jalovčí stráně*, poslal svým přátelům rukopis svého doslovu. „*Ještě silněji na nás zapůsobila poslední kapitola Tvých Jalovčích strání. Je to opravdu moudré a nesmírně silné rozloučení! A poslední jeho věty – ne, ty není možno číst bez rozechvění a vděčnosti. Mluvíš o daru, který jsi u nás obdržel. Větší dar však dostáváme my od Tebe! Věř tomu nebo nevěř. Já jsem kdysi prohlašoval: Tím, že děláme druhé lepší, než jsou – oni se lepšími skutečně stávají! A tady se to naplňuje. Cítíme všichni touhu odpovídat Tvé představě. Díky.*“⁵²

Ovšem daleko největší radost a zadostiučinění vyjadřovali československé přátelé po zprávě o Křelinově úplné rehabilitaci. Byli jedněmi z prvních, komu ji oznamoval, svůj dopis zřejmě poslal hned druhý den po návratu z Brna; rozhodnutí soudu padlo 25. ledna 1967. Odpověď Josefa Lukeše z 28. ledna byla plná radosti z přítelova úspěchu. Konečně se z ní dozvídáme, kdo měl Křelinovo vypuzení ze školy na začátku roku 1966 na svědomí. „*Moc se mi líbilo, že ředitel hned Tvůj dopis v devítkách přečetl, tedy i v té třídě, co v ní sedí Karel Drbohlav mladší. Boží mlýny melou pomalu (v Tvém případě si daly zvlášť na čas), ale jistě. Někdo třeba pukne vztekem. A i po této stránce je na čase, aby pukl.*“ A znovu se vrací k učitelům i žákům: „*Přál bych*

⁴⁶ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence odeslaná, korporace: Křelina František ředitelství Základní devítileté školy v Českém Dubu, dopis z 1. 2. 1966.

⁴⁷ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, osoby: Nejedlová Olga Křelinovi Františku, dopis z 20. 1. 1966.

⁴⁸ Tamtéž. Lukeš Josef Křelinovi Františku, dopis z 21. 1. 1966.

⁴⁹ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, korporace: Základní devítiletá škola Český Dub, žáci, literární kroužek Křelinovi Františku, dopisy z 1. 9. 1966 a s.d.

⁵⁰ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence odeslaná, korporace: Křelina František ředitelství Základní devítileté školy v Českém Dubu, dopis z 25. 1. 1966. Na konci dopisu je douška: „*A pozvání na ten rodičovský bál, nezapomeňte, prosím.*“

⁵¹ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, osoby: Lukeš Josef Křelinovi Františku, dopis z 29. 1. 1966.

⁵² Tamtéž: Lukeš Josef Křelinovi Františku, dopis z 12. 2. 1966. – Později na tyto dny vzpomínal, ale píše o sobě jako o „*autorovi*“, tedy ve 3. os.: „*[...] jako pouze na rozloučenou tři dny v lednu 1966, tři dny v mrazech, v sněhové vánici a hlavně mezi dětmi, nezapomenutelné tři dny, za něž je vděčen všem, kteří mu to umožnili. Ač své žáky – již namnoze děti svých někdejších žáků – opět zkoušel a známkoval, byla to pro něj samého velká zkouška, a aby v ní aspoň z části obstál, předsevzal si takřka jim tváří v tvář novou práci na knize dávno již hotové odvděčit se jim za štěstí, za dar tohoto rozloučení.*“ KŘELINA 1967. Rozloučení, datováno 13. února 1966, s. 203–205.

*Ti, abys slyšel, jak o Tobě smýšlí. Stačily tři dny, aby sis získal jejich srdce.*⁵³ Podobně se radoval z jeho ospravedlnění ředitel Plecháč, protože také, jak napsal, „*stále na sobě cítím pocit viny, že jsem Vám nechtěně způsobil též určité komplikace, a jednak se do krve stydím za jednání lidí, kteří si v té době zařadovali*“. Měl radost, že „*jsme si opravdu našli malý kousek ve Vašem srdci*“, a opět připomíná, že si František Křelina „*svou příkladnou poctivostí a zápalem k práci získal všechny na svoji stranu*“. Ty žakovské slohové úlohy, o nichž byla již řeč výše, si schoval: „*[...] občas si v nich listuji a obdivuji se, jak jste dovedl v několika hodinách vystihnout sklony a charakter žáka, vzpomínám, jak jste se za ně přimlouval.*“⁵⁴

Styky Františka Křeliny s novými přáteli měly nakonec mít dlouhé trvání. Československo bylo příliš „krajinou srdce“ tohoto starého kantora, než aby ji jen tak opustil. A jeho výrazná osobnost zanechala v myslích zdejších lidí příliš silný dojem, než aby ji nechali vyprchat beze stopy. V jinak docela věcné korespondenci nacházíme velmi emotivní vyznání. V dopisech se opakují pozvání k návštěvám, která zcela zjevně nezůstala oslyšena.⁵⁵ Zdá se, že František Křelina se stal emeritním členem učitelského sboru, účastnil se výletů, plesů, pravděpodobně pomáhal i organizovat návštěvy kulturních podniků v Praze.⁵⁶ Ani návštěvy u Křelinů nebyly zřejmě výjimkou, „*tuhle nedávno přijeli na návštěvu učitelé i žáci. Do těsného bytu v Černé ulici se jich vešlo pětatřicet*“.⁵⁷ Osobní kontakty tedy nezůstaly omezeny jen na dospělé přátele, přibývaly zřejmě nové ročníky žáků, kteří vyučovací hodiny Františka Křeliny už nezažili. Kromě korespondence s žakovskými členy literárního kroužku se nám zachoval i osobní dopis jednoho z žáků z listopadu roku 1967: „*Vážený soudruhu učiteli, velmi mě potěšilo, že máte o mě zájem. Ani nevím, jestli si to zaslouhují. Minulé dva měsíce jsem byl v ozdravovně, a proto jsem se nemohl přihlásit na «Hubičku». Chybu v článku »Večerní Praha« jsem našel ve slově katolických, správně má být katolických. Všichni z deváté třídy Vás pozdravují. Těšíme se na brzké shledání.*

Váš Milan“⁵⁸ Svědčí to o zájmu pana učitele o jednotlivce, které ve škole poznal.

Když vyšla Františku Křelinovi na podzim roku 1967 v nakladatelství Československý spisovatel přepracovaná kniha povídek *Jalovčí stráně*, přišlo z Českého Dubu více než 70 objednávek a každému zájemci napsal autor do jeho výtisku rukopisné osobní věnování. „*z připsání do knížek, na kterých pracuješ, to je něco jedinečného v dějinách našeho literárního kroužku. [...] Získat 70 zájemců pro Jalovčí stráně byla hračka. A těch 70 výtisků rozšíří zájemce na další stovky. Ty se tomu divíš nebo snad nevěříš? Div se, nevěř. Skromnost je nám u Tebe stejně milá jako ostatní Tvé vlastnosti. [...] Rodičovský bál bývá v únoru – máš výborný nápad, když navrhuješ tenhle termín.*“⁵⁹ V korespondenci se pak objevovaly další a další prosby o výtisky, které byly těžko k sehnání.⁶⁰ Podobné byly žádosti o věnování do knihy *Má přítelkyně Dora, Bábel*⁶¹ a dalších.

František Křelina byl také v roce 1968 iniciátorem ustanovení Kruhu přátel Muzea Karoliny Světlé v Českém Dubu, vydání jeho sborníku *Náš Ještěd*, sjezdu bývalých i současných žáků a učitelů československé školy (28.–29. června 1969) a dalších iniciativ.⁶² Jistě stál také za anketou žáků školy ve Světlé na téma Dnešní čtenář nad knihami Karoliny Světlé, která mohla být součástí návrhu pro Státní nakladatelství dětské knihy v Praze na vydání knihy *Škola Karoliny Světlé*. Tento návrh vznikl také spoluprací Františka Křeliny s jeho československými přáteli.⁶³ Ale to už by byla další kapitola ze života tohoto neúnavného organizátora, sršícího nápady a inspiracemi nejrůznějšího druhu.

František Křelina byl jedním z mnoha bývalých politických vězňů, kterým ani po mnohaletém utrpení v komunistických žalářích nebylo dovoleno uplatnit své vědomosti, schopnosti a dovednosti v odpovídajícím zaměstnání. V době mírného uvolnění přelomu 60. a 70. let se sice František Křelina vrátil pootevřenými dveřmi do světa čtenářů vydáním některých knih a do světa spisovatelů pak účastí na dění v Československém svazu spisovatelů, ale ani tato iluze svobody

⁵³ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, osoby: Lukeš Josef Křelinovi Františku, dopis z 28. 1. 1967.

⁵⁴ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, korporace: Základní devítiletá škola Český Dub, podepsán ředitel František Plecháč, Křelinovi Františku, dopis z 27. 1. 1967.

⁵⁵ Např. LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, osoby: z dopisů: Josefa Lukeše, který udržoval korespondenci za kolegy z učitelského sboru i spolky – Sdružení rodáků i Kruh přátel Muzea Karoliny Světlé: Lukeš Josef Křelinovi Františku, dopis z 28. 1. 1967: „*Jsem štasten, že tak rád vzpomínáš na své 3 československé dny a na návštěvu u nás. I my se tou vzpomínkou těšíváme! A věříme, že se letos v Dubě opět sejdem.*“ – dopis z 13. 9. 1967: „*S Tvou návštěvou na podzim jsme ovšem počítali, ale není možno neuznat důvody pro její poodložení. Rodičovský bál bývá v únoru – máš výborný nápad, když navrhuješ tenhle termín.*“ – dopis z 9. 7. 1968 o výletu do Jeseníků: „*zmizel jsi nám v Turnově tak rychle [...]. Loučím se s Tebou jménem všech účastníků výletu, [...] a za Tvou účast, kterou jsi velmi obohatil náš učitelský výlet, Ti srdečně děkuji.*“ – dopis z 11. 1. 1976, po schůzi výboru Sdružení rodáků: „*Jen nás mrzelo, že jsme Tě už tak dlouho mezi námi – mezi jedněmi z Tvých nejmilnějších – neuvítali. Letošní rok – doufáme – všechno napraví!*“

⁵⁶ Např. návštěva představení pásma *Každý své břímě* v pražské Viole (LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence odeslaná, osoby: Křelina František Lukešovi Josefu, dopis z 7. 12. 1970), Křelina dělal průvodce jejich zájezdu do Prahy (tamtéž, dopis z 23. 4. 1972), nebo představení Hubičky 11. listopadu v Národním divadle (tamtéž, dopis z 17. 10. 1967). V korespondenci nacházíme mnoho dalších dokladů o takových setkáních.

⁵⁷ PILÁTOVÁ 1969.

⁵⁸ LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, osoby: [Jíra] Milan (žák) Křelinovi Františku, dopis z 6. 11. 1967.

⁵⁹ Tamtéž. Lukeš Josef Křelinovi Františku, dopis z 13. 9. 1967.

⁶⁰ Seznam těch prvních sedmdesáti abonentů je zachován, stejně jako seznam pozdějších zadatelů o knihu *Má přítelkyně Dora* (viz pozn. č. 11) s věnováním autora, zájemců však dále přibývalo. Seznamy jsou připojeny ke korespondenci: LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, korporace: Základní devítiletá škola v Českém Dubě, žáci, literární kroužek Křelinovi Františku. Františka Křelina těšil velký zájem čtenářů. Nakladatelství se totiž obávalo malého zájmu, jak psal F. Křelina Josefu Lukešovi 30. ledna 1967, a obávalo se knihu vydat ve větším nákladu. V tomto dopise však Křelina především popisoval svoji obhajobu před Nejvyšším soudem. V dopisu Josefa Lukeše z 23. 11. 1968 jsou údaje o počtu zájemců o Doru, o román *Bábel* (KŘELINA 1968), také o sborník *Náš Ještěd* (KŘELINA 1969b).

⁶¹ KŘELINA 1968.

⁶² LA PNP, f. Křelina, F. Korespondence přijatá, osoby: Křelina František Nejedlé Olze, dopis z 16. 4. 1968 i pozdější dopisy Josefa Lukeše tamtéž.

⁶³ LA PNP, f. Křelina, F. Rukopisy vlastní, próza: [Škola Karoliny Světlé]. Dnešní čtenář nad knihami Karoliny Světlé; vyjádření žákyň 9. třídy ZDŠ ve Světlé o četbě knih Karoliny Světlé. Na rubru je rukou F. Křeliny nedokončený náčrt hodnocení tohoto čtenářského zájmu; materiál pochází pravděpodobně z roku 1968.

netrvala příliš dlouho, normalizační cenzurou už jeho knihy neprošly. Svět školy, výchovy a vzdělávání, společenství žáků a učitelů, mu však byl už navždy odepřen. Historie učitelského působení Františka Křeliny, kterému bylo znemožněno dojít svého plného naplnění, je tak dokladem násilí, zloby a zločinnosti totalitní moci, na kterou by se nemělo zapomínat.

Prameny:

BÍLEK, Karol. Josef Knap (1900–1973), soupis osobního fondu, Praha: PNP, 1997.

BÍLKOVÁ, Eva. Václav Prokůpek (1902–1974), soupis osobního fondu, Praha: PNP, 1998.

FERKLOVÁ, Renata. Křelina František (1903–1976), soupis osobního fondu (zatím nepublikováno, ve zpracování).

ŠOLCOVÁ Liběna. Prokůpek Václav (1902–1974), 2. část, soupis osobního fondu, Praha: PNP, 2013.

Literatura:

BRANALD 2002: BRANALD, Adolf. *Převleky mého města*, Praha: Academia, 2002.

BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ 1979: BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ, Milena. *Vybledlá fotografie*. Rukopis, uveřejněný na internetu, je datován: 1979, nestránkováno, http://bubenic.cz/vybledla_fotografie/www/Vybledla_fotografie-e.html - 16. 6. 2017.

Další vydání: Kvart (Jan Vladislav), 1979 (samizdat); Edice Expedice (Ivan M. Havel, Jan Lopatka), 1985 (samizdat); Praha: Vyšehrad, 1991.

KALISTA 2016: KALISTA, Zdeněk. *Tváře ve stínu*, Praha: Torst, 2016, kapitola František Křelina.

KŘELINA 1934: KŘELINA, František (ed.). *Dětskýma očima. Sborník slohových prací žakovských z Českého ráje*. Turnov: Müller a spol., 1934, s. [5].

KŘELINA 1946a: KŘELINA, František (ed.). *Květnové dni v slohových pracích žákyň druhé měšťanské školy v Praze-Vršovcích*. Praha: Orbis, 1946.

KŘELINA 1946b: KŘELINA, František (ed.). *Děti své doby. Jak se jeví v slohových zápiscích žákyň měšťanských škol pražských*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1946.

KŘELINA 1962a: KŘELINA, František. Co je pravý zednický švih. Z Povídek o zednických učednících. *Silničář*. Časopis příslušníků Vojenských staveb MNO, roč. XI, č. 27, 3. 7. 1962, s. 6.

KŘELINA 1962b: KŘELINA, František. Tanec okolo míchačky. Z kapitol o přidávacích. *Silničář*, roč. XI, 1962, č. 30/31, 35–42, vždy s. 6.

KŘELINA 1962c: KŘELINA, František. Jak se učedník Tyvola odnaučil nadávat. *Výstavba Prahy*. Časopis Pražského stavebního podniku, roč. XI, č. 13, 7. 7. 1962, s. 2.

KŘELINA 1967: KŘELINA, František. *Jalovčí stráně. Novely a povídky*. Praha: Československý spisovatel, 1967.

KŘELINA 1968: KŘELINA, František. *Bábel*. Praha: Československý spisovatel, 1968.

KŘELINA 1969a: KŘELINA, František. *Má přítelkyně Dora*. Praha: Mladá fronta, 1968.

KŘELINA 1969b: KŘELINA, František. *Setkání i rozloučení s krajinou pod Ještědem*. Náš Ještěd. Sborníček lásky ke kraji Karoliny Světlé, který byl od nepaměti pevnou hrází českého života. Český Dub: Kruh přátel Muzea Karoliny Světlé v Českém Dubě, 1969, s. 29–32.

KŘELINA 1972: KŘELINA, František. Na stavbě i v tanečních. Třetí povídka z nevydané knihy Zednické povídky. *Kalendář Lidové demokracie 1972*, s. 100–104.

PILÁTOVÁ 1969: PILÁTOVÁ, Agáta. Tři dny. *Učitelské noviny*, roč. XIX, č. 13, 27. 3. 1969, s. 5.

PRAŽÁKOVÁ 2009: PRAŽÁKOVÁ, Hana. *Nadějí tu žijem*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2009.

PhDr. Renata Ferklová

Literární archiv Památníku národního písemnictví

Strahovské nádvoří 132, 118 38 Praha 1

ferklova@pamatnik-np.cz